

Галина Волкотруб
канд. філол. наук, доцент, доцент, м. Київ

МОВНИЙ ЕТИКЕТ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Одним з головних завдань у навчанні іноземної мови є формування мовної компетенції, що включає навички міжкультурної комунікації. Вивчаючи українську мову, студенти-іноземці не лише опановують різні види мовленнєвої діяльності, засвоюють закони побудови й вживання комунікативних одиниць, учаться продукувати висловлювання, а й обов'язково засвоюють національні правила спілкування. Здійснення успішної комунікації неможливе без оволодіння українським мовним етикетом.

За визначенням Н. П. Плющ, мовний етикет – це «спеціальні (лексичні, морфологічні, синтаксичні, просодичні) засоби вираження ввічливості, спеціальні етичні мовні формули, які утворюють у кожній конкретній мові цілу систему. Це насамперед такі усталені мовні формули, що вживаються при зав'язуванні, підтриманні та припиненні контакту між комунікантами. Сам же мовний етикет охоплює, крім власне етикетних мовних формул, ще й соціально-мовні символи етикетного рівня ...» [1, с. 92].

Мовний етикет є важливою частиною соціальної культури українців, без залучення до якої неможливе повноцінне опанування української мови. Знайомство з етикетним мовним матеріалом вводить студентів у світ українського світосприйняття та духовних вартостей, стимулює їхню пізнавальну діяльність, викликає інтерес до мови.

Знання мовного етикету допомагає встановити, підтримати й завершити потрібний контакт із співрозмовником відповідно до норм спілкування, запобігає непорозумінням, перешкодам, конфліктам у комунікативному акті, а отже, спонукає студентів до активного використання мови в різних життєвих ситуаціях.

Система мовного етикету включає такі елементи комунікативних ситуацій, як: звертання, привітання, прощання, знайомство, вибачення, прохання, подяка тощо. Зазначені елементи мають стандартний, стереотипний характер. Однак

відтворюваність, шаблонність етикетних формул не виключають певних складнощів у процесі опанування їх іноземними слухачами.

Викладач української мови як іноземної поступово, відповідно до вивчених тем вводить різнорівневі формули спілкування (лексичні, фразеологічні, морфологічні), знайомить студентів із синонімічними формами ввічливості та їхніми функціональними особливостями, розкриває етимологію деяких виразів. С. К. Богдан справедливо зауважує, що «мовний етикет, зберігаючи традиційну структуру етикетних виразів, не є закритою системою, бо йому властива динаміка й гнучкість» [1, с. 92]. Саме тому зміни, які відбуваються в системі мовного етикету, повинні бути об'єктом уваги й аналізу на заняттях з української мови.

Розглянемо особливості опрацювання із студентами-іноземцями формул включення контакту співрозмовників – привітання й звертання, які є першим кроком у вивченні вербалізованого етикету поведінки.

На сьогоднішній день серед українських мовознавців немає одностайної думки щодо нормативних форм вітання, які вказують на час зустрічі. Так, відомий мовознавець Олександр Пономарів вважає правильними з погляду граматики лише такі форми: *Доброго ранку!*; *Добрий день! (Добрідень!)*; *Добрий вечір! (Добривечір!)* [3, с. 153]. На його думку, саме ці фразеологічні одиниці усталилися в українській мові й не варто їх модернізувати. Ми приєднуємося до тих мовознавців і митців слова, які визнають стилістичну нейтральність ширшого кола виразів: *Доброго ранку!* і *Добрий ранок!*; *Доброго дня!*, *Добрий день!* і *Добрідень!*, *Доброго вечора!*, *Добрий вечір!* і *Добривечір!* Живе мовлення засвідчує сприймання мовцями кожної з наведених форм як правильних, тобто відбувається процес вирівнювання форм вітання в називному й родовому відмінках. Прибічник другої з наведених позицій письменниця Галина Вдовиченко слушно зауважує: «Мова – живий організм, вона втягує у себе багато такого, що певний час не сприймається як «норма», але згодом вона сама або виштовхує чужинця за непотрібністю як нежиттєздатний елемент, або ж він стає «своїм», рідним компонентом одного цілого. Мові дозволено набагато більше, аніж визначено академічними словниками та довідниками. Гнучка, активна,

сучасна мова отримує більше можливостей, коли сміливо виходить за рамки та виламується з усталених вимог» [4, с.1].

Словник української мови подає як стилістично нейтральні привітання «Здрастуй!» і «Здрастуйте!», що вживаються без часових обмежень. Форми «Здрасте!», «Драсте!» належать до ненормативних. Властиві молодіжному жаргону привітання «Здоров!», «Салют!», «Привіт!», «Хелоу!», «Хай!» потребують застереження щодо сфери їхнього використання.

Семантичних змін зазнав вираз «Доброї ночі!», який раніше використовувався лише із прощальним значенням, а сьогодні є привітанням, уживаним теле- і радіожурналістами в нічних ефірах.

Зацікавлення іноземних студентів викликає привітання «Слава Україні!» (з відповіддю «Героям слава!»), яке лунає на різних офіційних заходах, спортивних змаганнях. Воно зародилося в 1920-х роках і пов'язане з важливими подіями визвольної боротьби українців. Після проголошення незалежності України привітання стало національним гаслом. 4 жовтня 2018 року Верховна Рада запровадила вітання «Слава Україні! – Героям слава!» у Збройних силах України та Національній поліції. Іноземці охоче вводять це привітання до свого лексикону.

Крок за кроком студенти знайомляться з різними узвичаєними моделями звертання, як-от: «ім'я», «ім'я та по батькові», «пан (пані) + ім'я або прізвище», «пан (пані) + назва-індекс»: Борисе, Оксано, Максиме Петровичу, Тетяно Іванівно, пане Володимире, пані Марино, пане директоре, пані декане тощо. Заслужують на увагу семантичні та функціональні особливості й тих звертань, які відроджуються в українській мові, наприклад: добродій (добродійка), товариш (товаришка).

Розпочинати вивчення відмінків української мови, на нашу думку, потрібно з кличного відмінка, який є єдиною можливою формою відтворення власне звертань. Викладачеві варто ознайомити студентів з історією цієї граматичної категорії як самобутньої риси української мови, пояснити вимогу щодо послідовного вживання кличного відмінка в усному й писемному мовленні.

Важливим є правильне використання в українській мові займенників *ти* і *ви*, доречне послуговування пошанним *Ви*, умотивоване звертання до різних адресатів – до близької людини, дитини, підлітка, однолітка, до людини, старшої за віком чи за посадою. Зазначимо, що в сучасному українському мовному етикеті відсутні контактовстановлювальні засоби звертання до незнайомої людини (на вулиці, у транспорті, установі тощо). У таких ситуаціях мовці ініціюють розмову словами «вибачте», «перепрошую», «скажіть, будь ласка», наприклад: «Скажіть, будь ласка, як можна доїхати до вокзалу?», «Вибачте, чи не скажете, де розташована найближча аптека?», «Перепрошую, ви не підкажете, де висить розклад?».

На кожному занятті з української мови викладач спонукає студентів до використання різноманітних формул ввічливості, навчає обирати з синонімічних засобів такі, що є доречними й ефективними в конкретній комунікативній ситуації і відповідають її тональності.

Український мовний етикет є важливою складовою змісту навчання іноземних студентів української мови. Вивчення вербальних засобів вираження ввічливості, правил добору етикетних формул відповідно до їхніх соціокультурних, етнолінгвістичних особливостей з урахуванням усіх нюансів мовленнєвої ситуації повинно здійснюватися впродовж всього періоду навчання української мови як іноземної.

Література

1. Плющ Н. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету / Н. П. Плющ // Українська мова і сучасність. – К. : НМК ВО, 1991. – С. 90–98.
2. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.
3. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради : навч. посібник. – К. : Либідь, 2008. – 240 с.
4. Вдовиченко Г. «Добрий день!» чи «Доброго дня!» – Режим доступу : <https://wz.lviv.ua/blogs/122185-dobryi-den-chy-dobroho-dnia>